

İKİNCİ ULUSLARARASI İSRAİL VE YAHUDİLİK ÇALIŞMALARI KONFERANSI 2018 BİLDİRİ VE ÖZ KİTABI

*PROCEEDING AND ABSTRACT BOOK
OF THE SECOND INTERNATIONAL
CONFERENCE ON ISRAEL AND
JUDAISM STUDIES
2018*

ICIJS'18

İKİNCİ ULUSLARARASI İSRAİL VE YAHUDİLİK ÇALIŞMALARI KONFERANSI

Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi

Merkez Yerleşkesi

27 - 29 EKİM 2018

**2nd INTERNATIONAL CONFERENCE
ON ISRAEL AND JUDAISM STUDIES**

הכנס הבינלאומי השני לחקר ישראל והיהדות

المؤتمر الدولي الثاني للدراسات الإسرائيلية واليهودية

**Derleyen/Editor
M. Mustafa KULU**

İkinci Uluslararası İsrail ve Yahudilik Çalışmaları Konferansı, 27-29 Ekim 2018, Rektörlük Konferans Salonu, Bandırma Onyedli Eylül Üniversitesi Merkez Yerleşkesi, Bandırma- Balıkesir/ Türkiye

Second International Conference on Israel and Judaism Studies, October 27-29, 2018, Rectorate Conference Center, Bandırma Onyedli Eylul University Main Campus, Bandırma- Balıkesir/ Turkey

ISBN

978-605-245-612-5

Yayın Yılı/ Publication Year

2018

Mizanpaj/ Layout

M. Mustafa KULU

E-Posta/ E-mail

<israiliyatcom@gmail.com>

Web adresi/ Web Address

<http://dergipark.gov.tr/israiliyat> | <http://israiliyat.com>

Yazışma Adresi/ Mailing Address

İsrailiyat: İsrail ve Yahudi Çalışmaları Dergisi
Şükran Mahallesi, Mimar Muzaffer Cad.
121/ 236, 42200 Meram/ Konya

YAHUDİ İSA İMAJI: TARİHSEL İSA ÇALIŞMALARINA GEZA VERMES'İN ETKİSİ VE ÖNEMİ

İlbey DÖLEK

Dr. Öğr. Üye., Din Bilimleri ABD, Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü, İlahiyat Fakültesi,
Mustafa Kemal Üniversitesi, Hatay, Türkiye
Asst. Prof. Dr., Sciences of Religion, Department of Philosophy and Religious Studies, Faculty of
Theology, Mustafa Kemal University, Hatay, Turkey
<https://orcid.org/000.0002.6287.4067>
<ilbey.dolek@mku.edu.tr>

Tam Metin

Öz: Hıristiyan teolojinin merkezinde bulunan figür şüphesiz İsa Mesih'tir. İsa Mesih'in tabiatı, kişiliği ve mesajı erken dönem kilise konsillerinde ve kilise babaları tarafından tartışılmış ve bugüne kadar devam etmiştir. Kristoloji alanı içinde özellikle son dönemde İsa Mesih'in tabiatı tartışmaları yerini İsa'nın tarihsel yaşamının arayışına bıraktığı görülür. Aydınlanma dönemi ile başlayan tarihsel İsa'nın arayış çalışmaları 1947 ve 1956 yıllarında Ölü Deniz Yazmaları ve Nag Hammadi metinlerinin keşfedilmesi ile gerçek İsa'nın Yahudilik bağlamı içinde değerlendirmeler yapılmasına yol açmıştır. Ölü Deniz Yazmaları ve tarihsel İsa çalışmaları ile 20. yüzyılın ikinci yarısında öne çıkan Géza Vermes, İsa'nın yaşadığı dönemin Yahudi tarihi hakkında ve Yahudi İsa'nın hayatı ile ilgili önemli eserler vermiştir. Son dönem tarihsel İsa çalışmalarına damgasını vuran isimlerden biri olan Géza Vermes, İsa'yı günümüzden yaklaşık iki bin yıl önce Filistin bölgesinde yaşamış ve öğretilerde bulunmuş karizmatik dindar bir Yahudi kişilik olarak tasvir etmiştir. Yeni Ahit metinlerinden hareketle İsa'nın Yahudi bir ailede dünyaya geldiği, Yahudi toplumu içinde yaşadığı, Yahudi mabedinde konuştuğu ve takipçilerinin de Yahudilerden oluştuğu göz önüne alındığında "Gerçek İsa'nın kim olduğu" sorusunun cevabına ulaşmada o dönemin Yahudi kültürü ve geleneği bağlamında konunun ele alınması gerekmektedir. Dolayısıyla Géza Vermes çalışmaları ile son dönem tarihsel İsa tartışmalarına farklı bir boyut kazandırdığı ortadadır. Bu çalışmada Yahudi İsa imajının ortaya çıkmasında Géza Vermes'in çalışmalarının etkisi ve önemi tartışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: İsa Mesih, Hıristiyanlık, Kristoloji, Tarihsel İsa, Géza Vermes, Yahudilik.

THE JEW IMAGE OF JESUS: THE EFFECT AND IMPORTANCE OF GÉZA VERMES ON HISTORICAL JESUS STUDIES

Abstract: The figure at the centre of the Christian theology is undoubtedly Jesus Christ. The nature, personality and message of Jesus Christ was discussed in early church councils and by the church fathers. In the field of Christology, especially in

recent times, the debate about the nature of Jesus Christ has been replaced by the search for the historical life of Jesus. The search for historical Jesus beginning with the Enlightenment period led to the discovery of Dead Sea inscriptions and Nag Hammadi texts in 1947 and 1956, and the evaluations of the True Jesus within the context of Judaism. Dead Sea scrolls and historical Jesus studies in the second half of the 20th century, Géza Vermes gave important works about the Jewish history of the time when Jesus lived and about the life of the Jewish Jesus. Géza Vermes, one of the most prominent figures in the recent history of Jesus, portrayed Jesus as a charismatic religious Jew who lived and taught in the Palestinian region about two thousand years ago. In the context of the Jewish culture and tradition of that period, the answer to the question of “*Who is the True Jesus*”, given that Jesus was born in a Jewish family, lived in a Jewish community, spoke in a Jewish temple, and his followers were composed of Jews. Therefore, it is obvious that Géza Vermes has given a different dimension to the historical Jesus discussions of the last period. In this study, the influence and importance of Géza Vermes's works will be discussed in the emergence of Jewish Jesus image.

Keywords: Jesus Christ, Christianity, Christology, Historical Jesus, Géza Vermes, Judaism.

Giriş

Tarihsel İsa'nın kimliği konusunda kesin olan hakikatlerden biri onun Yahudi olduğudur. Yahudi bir anneden dünyaya gelen İsa, yine Yahudi şeriatına göre Yahudi mabedinde sekizinci gün sünnet edilerek adının verildiği¹ ve Yahudi bir toplumda yaşadığı, vaazlar verdiği ve bir takım mucizeler gerçekleştirdiği İncillerde anlatılır. İncillerden hareketle İsa'nın yaşamı boyunca Yahudilerle aynı toplumda yaşadığı, onlara öğretilerde bulunduğu ve takipçilerinin de Yahudi oldukları görülür. İsa'nın takipçileri arasında zelot olması ve radikal mesihçi dini öğretilere sahip olmasından dolayı bazı araştırmacılar tarafından devrimci bir Galileli olarak düşünülmüştür.² Yahudiliğin bir kolu gibi ortaya çıkan hristiyanlık ya da Yahudi İsa'nın öğretisi/dini daha sonra ilk dönem kilisenin ve özellikle Pavlus'un³ etkisinde helenistik bir karaktere dönüşmüştür.

¹ Luka 2/21

² Paula Fredriksen, *From Jesus to Christ: The Origins of the New Testament Images of Jesus*, Yale University Press, 2000, s.79-80, Ayrıca bkz. Dominic John Crossan, *Jesus: A Revolutionary Biography*, San Fransisco: Harper Collins Publishing, 1985, ve Reza Aslan, *Zelot: Nasıralı İsa'nın Hayatı ve Dönemi*, (Çev. Nalan Tümay) Okyanus Yay., İstanbul, 2014.

³ Hristiyanlığın kurumsallaşması konusunda Grek ve Helen felsefesinin ve kültürünün etkisinde İsa'nın öğretilerinden farklı yeni bir din kurucusu olarak bkz. Şinasi Gündüz, *Pavlus: Hristiyanlığın Mimarı*, Ankara Okulu Yay. Ankara, 2004.

Palestine in the age of Jesus

1. Géza Vermes (1924-2013) Kimdir?

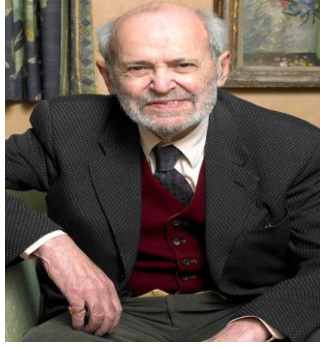
Géza Vermes, dinler tarihi alanında özellikle Yahudilik ve Hıristiyanlık ile yaptığı çalışmalarla dünyaca ünlü İsa araştırmacılarından birisidir. Macaristan'ın Mako kasabasında 22 Haziran 1924 yılında dünyaya gelen İngiliz tarihçi⁴, 8 Mayıs 2013 tarihinde 88 yaşında İngiltere'nin Oxfordshire kentinde kanser nedeniyle vefat etmiştir.⁵ Budapeşte ve Louvain'de Doğu Tarihi ve Dilleri alanında çalışmalarda bulunan Vermes, 1957 ve 1991 yılları arasında İngiltere'nin Newcastle Upon Thine (1957-65) ve Oxford Üniversiteleri'nde (1965-91) öğretim görevlisi olarak çalıştı.⁶

⁴ Géza Vermes, *Providential Accidents: An Autobiography*, Rowman&Littlefield Publishers, America, 1999, s.4

⁵ Geza Vermes (1924–2013)

<https://www.biblicalarchaeology.org/daily/archaeology-today/archaeologists-biblical-scholars-works/geza-vermes-1924-2013-2/> (11.10.2018)

⁶ Geza Vermes, *Ölü Deniz Parşömenleri: Kumran Yazıtları* (Çev. Nurfer Çelebioğlu) Nokta Yay, İstanbul, 2005, s.

Fotoğraf: Geraint Lewis tarafından çekilmiştir.

Yahudi bir ailede dünyaya gelen Vermes'in ailesinin Alman Naziler tarafından öldürüldüğü tahmin edilmektedir. Vermes'e göre antisemitizm olarak adlandırılan kötülüğün ve deliliğin masum kurbanları olarak gördüğü babası gazeteci Ernst Vermes (1877-1944), annesi öğretmen Theresia Riesz (1895-1944)'dir. Vermes, hem hıristiyanlık hem de yahudilik ile yakından ilişkili olduğundan cenaze merasimi her iki dinin temsilcilerinin katılımı ile düzenlenmiştir.

2. Géza Vermes'in Akademik Çalışmaları

1947 yılında Ölü Deniz Yazmaları'nın keşfinden sonra 1949'te bu konuda "*Les manuscrits du desert in the Judaeen Desen*" başlıklı kısa bir makale kaleme alan Vermes'in akademik anlamda etkisi 1953 yılında Ölü Deniz Yazmalarının tarihsel çerçevesi ve incelemesi üzerine doktora tezinin kitap olarak yayımlanmasıdır. Bu eser 1956 yılında "*Discovery in the Judaeen Desert*" adıyla İngilizceye tercüme edilmiştir. Vermes, Ölü Deniz yazmalarının bulunmasıyla birlikte, İsa'nın yaşamının gölgede kalan dönemi, Hıristiyanlığın doğuşu, rabbinik Museviliğin ortaya çıkışı gibi konular için yeni yollar açıldığını belirtir. Bu sayede tarihçiler, artık yalnızca Yahudi inançlarının ve geleneklerinin farklı yönlerini değil aynı zamanda İkinci Tapınak çağının son dönemlerinde yaşamış olan dini cemaatin bütünsel örgütlenişi, öğrenimleri ve yazıtları hakkında da bilgi edinebilme imkanı elde etmiştir.⁷ Yahudilik ve hristiyanlığın ortak tarihine ışık tutan, 1947 ile 1956 yılları arasında on bir mağarada yer alan yazmaların bulunması hem tarihsel bilgileri hem de günümüzdeki Kutsal Kitap kritik geleneği açısından büyük önem taşımaktadır. Kumran yazmalarında bulunan Yeşaya metninin, 895 tarihli bilinen Kahire

⁷ Vermes, *Ölü Deniz Parşömenleri:Kumran Yazıtları*, s.32.

versiyonundan bin yıl önceki bir tarihle anılması, bu yazmaların kaynakların otantikliğine ne kadar katkı sağladığının bir göstergesidir.⁸

Vermes, Ölü Deniz Yazmaları üzerine yaptığı doktora tezi ile bu konuda bir otorite haline geldiğini belirtmişti ve daha sonraki yıllarda tarihsel İsa çalışmalarına yaptığı Yahudi İsa yorumu ile ünlü bir tarihçi olarak kabul edildi. Vermes, “*The Dead Sea Scrolls in English*” (1962) adlı çalışmasında İsa'nın yaşadığı dönemi Yahudi tarihi ve kültür bağlamında ele alması bakımında adından sıkça söz ettirmiştir. Uzun yıllar Yahudi yazmaları ve geleneği üzerine çalışmalar yürüten Vermes⁹, özellikle 1973'ten sonra Yeni Ahit metinleri ve Tarihsel İsa üzerine yoğunlaştığı görülür. Bu süreçte yayımladığı üçlemesi (trilogy) sırasıyla; *Jesus The Jew* (1973), *Jesus and the World of Judaism*¹⁰ (1983), *The Religion of Jesus* (1993)'dir. Çalışmalarına aynı doğrultuda devam eden Vermes, dördüncü kitabı olan *The Changing Faces of Jesus* (2000) o tarihe kadar tarihsel İsa konusunda ortaya konan İsa tasvirlerinin genel bir değerlendirmesini yaparak İsa imajlarını tarihsel ve literal olmak üzere iki kategoriye ayırır. Bunun yanında Filistinli karizmatik bir Yahudi olarak İsa'yı tasvir eden Vermes, İsa'nın ölümünden sonraki zamanlarda Hıristiyan Kilise merkezinde İsa'nın ilahi bir kurtarıcıya nasıl dönüştüğünü sorgular. Vermes, bu soruya yanıt bulabilmek için öncelikle Yeni Ahit metinlerini ilk dönem Yahudi uygarlığı bağlamında incelemeye tabi tutar. Fakat burada Vermes'ten önce de tartışılan *İncillerden hareketle İsa'nın yaşadığı dönem Yahudilik hakkında yeterli bilgiye sahip olmak mümkün müdür?* sorusu tekrar gündeme gelir. Çünkü İncillerin yazıldığı tarihlere ve koşullara bakıldığında tarihsel İsa'ya ulaşmak oldukça zordur. Beşinci eseri olan *The Authentic Gospel of Jesus* (2003) İsa'nın İncillerde yer alan sözlerinin ve işlerinin otantikliğini sorgular ve Vermes bu konuda Kilise'nin ve evangeliklerin mesajı yerine dindar bir vaiz olarak İsa'nın sözlerini ve uygulamalarını ortaya çıkarma hedefindedir. Çünkü, Kilise'nin mesajı ona göre önyargılı ve çarpık bir teolojik yapıya sahiptir.¹¹ Vermes, bir başka eseri olan “*Who's Who in the Age of Jesus*” (2006) adlı çalışmasında İsa'nın tarihsel yaşamında onun çevresinde rol oynayan Vaftizci Yahya, Pontus Pilate, Herod gibi önemli kişilerin gerçek kimliklerini ortaya çıkarmaya çalışır. Vermes diğer eserlerinde olduğu gibi burada da Aramice konuşan Galileli bir Yahudi İsa imajını ortaya koyar.

3. Tarihsel İsa Çalışmaları ve Géza Vermes

⁸ Halil Temiztürk, “Ölü Deniz El Yazmaları ve Tarihteki Yeri”, *KTÜFD*, c. 2, s. 1, Bahar/2015, s. 82.

⁹ Vermes'in modern dönem tarihsel İsa araştırmacıları arasındaki yeri konusunda bkz. Mark Allan Powell, *Jesus as a Figure in History: How Modern Historians View the Man from Galilee*, Louisville: Westminster John Knox Publisher, 1998, s.54-56.

¹⁰ Vermes, bu eserine yeni bölümler ekleyerek “*Jesus in his Jewish Context*” (Augsburg Fortress Publishing: 2003) adıyla yeniden yayımladı.

¹¹ Géza Vermes, *The Authentic Gospel of Jesus*, Penguin Books, 2003, s.29

Tarihsel İsa araştırmaları 1910'da Schweitzer'in ünlü çalıřmasının¹² İngilizceye (*The Quest of Historical Jesus. A Critical Study of Its Progress from Reimarus to Wrede*) çevrilmesi ile ilk/eski arayış (old quest) dönemi (1774-1906) sona ermiştir. Bu tarihten itibaren tarihsel İsa araştırmaları 1953'e kadar durmuş ve Kaseman'ın konferansları ve Bultmann'ın öğrencilerinin çalışmaları ile tarihsel İsa'nın ikinci arayış (new quest) (1953-1980) dönemi başlamıştır. 1980'lerde başlayan tarihsel İsa'nın üçüncü arayış (third quest) döneminin başında E. P. Sanders, "*Jesus and Judaism*"¹³ (1985) adlı çalışması ile tarihsel İsa araştırmalarındaki gelişmeleri analiz ederek yeni yaklaşımların çerçevesini çizmiştir. Aynı zamanda eski dönemden bu yana devam eden imanın mesihi ile tarihin İsa'sı arasında yeni bağlantıları açıklamaya çalıştığı görölmür.¹⁴ Sanders'in aradından James H. Charlesworth da İsa'nın yaşadığı dönem Yahudi geleneği içinde İsa'nın tarihsel yaşamını sorgular.

Géza Vermes'e göre tarihsel İsa kimdir? Vermes, *The Authentic Gospel of Jesus* (2003) adlı çalışmasının önsözünde tarihsel İsa'yı şöyle tanımlar: *Birinci yüzyılda Yahudi Filistin bölgesinde yaşamış, öğretmenlik yapmış ve ölmüş olan dindar bir dâhidir*. Vermes'in tarihsel İsa konusunda ulaştığı radikal sonuçları *Jesus the Jew* (1973) adlı eserinde açıklamıştır. O döneme göre oldukça provokatif bir başlığa sahip olan eserinde Galileli karizmatik bir Yahudi imajı çizer. Vermes, bir başka eseri *The Religion of Jesus the Jew* (1993) adlı eserinde eskatolojik Yahudiliğin bir temsilcisi olarak İsa'yı Yahudilikle ilgili vaazlar veren dindar bir Yahudi olarak tasvir eder. Çünkü ona göre, İsa'nın tarihsel yaşamı ve öğretmenliği yaşadığı dönemin Yahudi anlayışı ile sıkı sıkıya örtüşmektedir.¹⁵ Bir diğer çalışması olan *The Gospel of Jesus the Jew* (1981) adlı eserinde İsa'nın öğretlerini İsa'nın yaşadığı dönemin Yahudi tarihi bağlamında incelemeye tabi tutar. Dolayısıyla Vermes, hristiyanlık tarihinin ve imanın temellerinin yeniden düşünölmesi gerektiğinin altını çizer.

Vermes'ten başka Yahudi İsa çalışmalarında öne çıkan isimler arasında Abraham Geiger (1810-1874), Joseph Klausner (1874-1958) bulunur. Bu alanda verilen eserler arasında Susannah Heschell'in *Abraham Geiger and the Jewish Jesus* (1998), E. P. Sanders'in *Jesus and Judaism* (1985), Joseph Klausner, *Yeshu ha-Notzri: Zemanno, Hayyav ve-Torato/Jesus of Nazareth: his Times, his Lifes and his Torah* (1922) oldukça önemlidir.¹⁶

Géza Vermes'in çalışmaları iki açıdan önemlidir. Birincisi, Ölü Deniz Yazmaları üzerine akademik anlamda çalışan ilk araştırmacılarından biri

¹² Albert Schweitzer, *Von Reimarus zu Wrede: Eine Geschichte der Leben Jesu-Forschung*, 1906

¹³ E. P. Sanders, *Jesus and Judaism* (London, SCM Press, 1985)

¹⁴ Vermes, *The Authentic Gospel of Jesus*, s.1-3.

¹⁵ Géza Vermes, *The Religion Of Jesus The Jew*, (1993), s.231

¹⁶ İlbey Dölek, "Batıda Son Dönemde Yapılan Kristoloji Çalışmaları (Tahsil Ve Değerlendirme), Erciyes Üni. Sosyal Bilimler Ens. Basılmamış Doktora Tezi, Kayseri, 2018, s.184.

olmasıdır. İkincisi de tarihsel İsa'nın arayışı çalışmalarında İsa'nın Yahudi kimliği üzerine yoğunlaşan isimler arasında etkili olmasından ileri gelmektedir. Belki de çalışmalarında Yahudilik bağlamına odaklanmasında Yahudi bir ailede dünyaya gelmesi ve çocukluğunun Yahudi düşmanlığının zirvede olduğu bir dönemde geçmiş olmasından kaynaklanabilir. Ömrünün yaklaşık kırk yılını İsa'nın bir Yahudi olarak anlaşılması üzerine çabalayan Vermes'in bilim dünyasına katkıları tabiki bunlarla da sınırlı değildir.

4. Vermes'in Eserleri

Vermes'in çalışmalarında kullandığı metodolojiye baktığımızda onun ilk önce tarihsel İsa'nın yerine İncillerin İsa'sı üzerine yoğunlaştığı görülür. Öncelikle otantik bir İsa imajını ortaya koymadan evvel İncil yazarlarının ve ilk hristiyan geleneğinin İsa'yı nasıl görmek istediği sorusunun cevabına ulaşmaya çalıştığı görülür. Özellikle Sinoptik İncillerde geçen İsa imajlarını incelediği "A Historian's Reading of the Gospels" adlı eserinde Vermes, İncillerin mesajının tarihsel bağlamda tarihsel İsa'ya ulaşmada kaynak olamayacaklarını vurgular.¹⁷

Jesus and the World (1983) adlı eserinde İsa'nın yaşadığı dönemin dini ve kültürel arka planına odaklanır. Toplam oniki bölümden oluşan eserde en önemli anahtar başlıklar; İncil, Yahudilik, İnsanoğlu, Josephus, Ölü Deniz Ruloları ve Kumran metinleridir. Vermes, İsa'nın karizmatik hasidik bir Yahudi imajı çizer ve bunu hahamlık geleneği üzerine inşa eder. Bu açıdan bakıldığında J. P. Meier tarafından rabbinik/hahamlık materyallerini gereğinden fazla rasyonel temelde kullandığı gerekçesiyle eleştirilmiştir.¹⁸

Vermes, *The Changing Faces of Jesus* (2000) adlı eserinde Yeni Ahit yazarlarının İsa imajı ve onun mesajı konusundaki görüşleri karşılaştırır. Yuhanna İncili ile Sinoptikler (Matta, Markos, Luka) ve Pavlus'un mektupları arasında çok az yakınlık olduğu sonucuna ulaşır.¹⁹ Vermes'e göre en erken metinler Pavlus'un mektupları kabul edilmesine rağmen Sinoptikler arasında bizi tarihsel İsa'ya en çok yaklaştıran Markos İncili'dir.²⁰ Vermes, ayrıca bu eserde İsa'nın dirilişi meselesini de sorgular ve ona göre Pavlus'un mektuplarında İsa'nın dirilişi bedensel değil metaforik görülmelidir.²¹ Bunun yanı sıra Vermes, İsa'nın mesajının diriliş öncesi ve sonrasında farklı karakterlere sahip olduğunun altını çizer. Vermes, diriliş sonrasında İsa'nın mesajının niçin evrensel bir niteliğe dönüştüğü sorusunu sorar. İncillerde

¹⁷ Géza Vermes, *Jesus The Jew: A Historian's Reading Of The Gospels*, Philadelphia : Fortress Press, 1981, c1973, s.45

¹⁸ John Meier, *A Marginal Jew*, Yale University Press ,Vol.1, (1991), s.1044-47.

¹⁹ Géza Vermes, *The Changing Faces of Jesus*, Penguin UK, 2000, s.115.

²⁰ Morna D. Hooker, "Review on The Changing Faces of Jesus", *The Journal of Theological Studies*, S.2 (2), 792-793, Oxford: At The Clarendon Press, 2001.

²¹ Vermes, *The Changing Faces of Jesus*, s.174.

İsa'nın diriliş öncesinde mesajının sadece yahudilere yönelik olduğunu "ben yalnız İsrail halkının kaybolmuş koyunlarına gönderildim"²² ve aynı şekilde havarilerine de "İsrail halkının yitik koyunlarına gidin"²³ sözlerinden anladığımız gibi havarilerin de aynı kendisine uygun şekilde hareket etmeleri gerektiğini belirtmiştir. Vermes, İncillerden hareketle (Matta, 15/24) İsa'nın Yahudiliğini ortaya koymaya çalışmış ve onun gentilelere²⁴ değil sadece Yahudilere gönderildiğini vurgular. Ayrıca İsa o dönemin rabbinik geleneğinde sıklıkla kullanılan meselleri/benzetmeleri vaazlarında kullanmıştır.²⁵ Vermes'e göre İsa, zaman zaman ferisilerin din yorumuna karşı çıkmıştır hatta şiddetle onları eleştirmiştir. Ancak hiçbir zaman onlarla tartışmamış sadece onları din yorumuna karşı çıktığı görülür. Dolayısıyla buradan İsa'nın Yahudiliğe karşı olduğu sonucuna çıkarmak hatalı olur. Çünkü kendisi Yahudilere gönderildiğini dile getirmiş ve Yahudi şeriatını kaldırmak gibi bir hedefinin olmadığını bilakis onu tamamlamaya geldiğini dağ vaazında beyan etmiştir.²⁶

Sonuç

Tarihsel İsa araştırmalarında Géza Vermes'in öneminin ve etkisinin anlaşılması için öncelikle Vermes'in tarihsel İsa'nın üçüncü arayış dönemindeki rolünü iyi analiz etmemiz ve yine bu dönemde İsa ile ilgili tartışılan konulara yönelik Vermes'in iddialarını bilmemiz gerekir. Bu konuda James Dunn'a göre Géza Vermes, tarihsel İsa'nın üçüncü arayış döneminde "Vaftizci Yahya etkisi" yaptığı yorumunda bulunur. Bir başka Yeni Ahit uzmanı James Crossley'e göre de tarihsel İsa araştırmalarına şüphesiz derli toplu en büyük katkıyı Géza Vermes, "*Jesus the Jew*" (1973) adlı çalışması ile İsa'nın Yahudiliği üzerine yapmıştır.²⁷ Ayrıca, öğrencilerinden biri olan Philip Alexander, Vermes için "*truly epoch-making*" tanımlamasını yapar.²⁸ Vermes'in çalışmalarının merkezinde "*hasid theory*"²⁹ olduğu görülür. Vermes'in çalışmaları ile birlikte tarihsel İsa konusundaki bilgilerimiz şüphesiz genişlemiştir ve Vermes'in benzersiz etkisi sadece "*Yahudi İsa*" paradigması

²²Matta 15/24, fakat İsa'nın çamih hadisesinin ardından Matta 28/19'da havarilerden bütün uluslara gitmelerini ve onları Baba, Oğul ve Kutsal Ruh adına vaftiz etmeleri ister..

²³ Matta 10/6

²⁴ Gentile tabiri o dönemde Yahudi olmayan diğer uluslar için kullanılmıştır.

²⁵ Vermes, *Jesus the Jew*, s.26-27

²⁶ İsa'nın dağdaki vaazı için Matta 5/3-43 ve Luka 6/20-35'e bakınız.

²⁷ Hilde Brokke Moller, *The Vermes Quest: The Significance of Géza Vermes for Jesus Research*, Boomsbury T&T Clark, London 2017, s.4-5.

²⁸ Glenda Abramson, Geza Vermes, *Journal of Modern Jewish*, Vol.13, No.1, 2014, s.1

²⁹ Hasid teorisini bazı Yahudi İsa çalışmalarında bulunan diğer araştırmacıların görüşleri ile karşılaştırmalı bir analiz için bkz. Donald A. Hagner, *The Jewish Reclamation of Jesus, An Analysis and Critique of Modern Jewish Study of Jesus*, Grand Rapids: Academic Books, 1984, s.236-237. Ayrıca bu konuda Yeni Ahit uzmanlarından Ben Witherington'un "Jesus Christ: The Third Search for the Jew of A Nazareth, 1995, s.108-112 oldukça önemlidir.

ile sınırlı kalmamıştır.³⁰ Özellikle İsa'nın tarihsel yaşamı ile birlikte Yeni Ahit metinlerine olan bakışımızda görülen metodolojik yaklaşım Yahudi geleneğinin ve tarihinin anlaşılmasında da bir takım değişikliklere sebep olmuştur. Özellikle Yahudilik tarihi ve teolojisini dar bir anlamdan çıkarıp geniş bir alanda düşünülmesine ve uygulanmasına katkı sağlamıştır. Burada ilk akademik çalışmasının da Ölü Dneiz Yazmaları üzerine olduğunu hatırlamamız gerekir. Kendi döneminin en etkili İsa araştırmacıları arasında yer almasının nedeni şüphesiz Galileli bir Yahudi imajı çizmiş olmasıdır. Ayrıca, son dönem tarihsel İsa çalışmaları kapsamında *The Jesus Seminar*³¹ (İsa Okulu) üyelerinin ortaya koyduğu sonuçlarla Mesih'in İsa'sı yerine tarihin İsa'sına yaklaşıldığı görülür. Buna İsa'nın yaşadığı Yahudi toplumunun gelenekleri ve tarihi bağlamında çalışmalarını yürüten Géza Vermes'in Yahudi İsa imajının da eklenmesi ile birlikte Kilise'nin Mesih'inden uzaklaşıldığı görülmüştür. Ona göre İsa, peygamberlik geleneğinde karizmatik bir liderdir³² ve bugün biz tarihsel İsa'ya ulaşmak ve onu anlamak istiyorsak onun yaşadığı dönemdeki Yahudiliği ve ilk dönem hristiyanlığın ortaya çıkışını bilmemiz gerekir.

Vermes'in İsa çalışmaları ilgili en önemli sonucu; İsa'nın ne hristiyan teolojisinin Mesih figürü olduğu ne de Yahudi "bogey-man" (öcü) olduğudur. Vermes'in eserlerinde iddia ettiği İsa'nın Yahudi dindar bir kişilik olduğudur ancak İsa'nın çağdaşı Hanina Ben Dosa gibi kişiliklerden farklıdır. İsa vaazlarında Tanrı'nın gelişi için hazırlık aşamasında tövbe etmenin bir aracısı ya da habercisi olarak iman-güven vaazları vermesi bakımından diğer kişilerden farklı özellikler taşıdığı görülür.³³ Larry Hurtado, "A Taxonomy of Recent Historical-Jesus Work" (1997) adlı çalışmasında Vermes'in tarihsel İsa'nın ortaya çıkarma teşebbüsünü "Jesus Rescued from Christianity"³⁴ İsa'nın hristiyanlıktan kurtarılması olarak değerlendirir. Bu noktada şüphesiz Géza Vermes'in çalışmaları son derece önemli ve ufuk açıcıdır. Pavlus'un etkisinde şekillenen Yeni Ahit'in Mesih imajının yerine tarihte yaşamış olan İsa'nın ortaya çıkarılmasında Yahudi İsa imajı ile İsa'nın hristiyanlığa hapsolmaktan kurtarıldığını söylemek mümkündür.

Kaynakça

³⁰ Maurice Casey, *Jesus of Nazareth An Independent Historian's Account of His Life and Teaching*, London: T&T Clark, 2010, s.14.

³¹ İsa Okulu (The Jesus Seminar), Robert W. Funk tarafından ABD'nin Kaliforniya eyaletinde 1985 yılında kurulmuştur. Kurulduğundan bu yana farklı yıllarda sırasıyla şu projeleri yürüten teologlar sonuçlarını aynı isimle yayımlamışlardır. "Sayings of Jesus" (1985-1991), "Deeds of Jesus" (1991-1996), "Profiles of Jesus" (1996-1998)

Bkz. <https://www.westarinstitute.org/projects/the-jesus-seminar/>

³² Bkz. Geza Vermes, *Christian Beginnings From Nazareth to Nicaea* (2013), s.228

³³ Gary Habermas, "Géza Vermes and the Third Quest for the Historical Jesus: A Review Essay on Jesus in His Jewish Context", *Philosophia Christi* 6(2), 2004, 325-334, s.327

³⁴ Larry Hurtado, "A Taxonomy of Recent Historical-Jesus Work", *Whose Historical Jesus?* (Ed. William E. Arnal, Michel Desjardins) Wilfrid Lauier University Press, 1997, s.277.

Abramson, Glenda, Geza Vermes, *Journal of Modern Jewish*, Vol.13, No.1, 2014.

Aslan, Reza, *Zelot: Nasıralı İsa'nın Hayatı ve Dönemi*, (Çev. Nalan Tümay) Okyan Us Yay., İstanbul, 2014.

Casey, Maurice, *Jesus of Nazareth An Independent Historian's Account of His Life and Teaching*, London: T&T Clark, 2010.

Crossan, Dominic John, *Jesus: A Revolutionary Biography*, San Fransisco: Harper Collins Publishing, 1985.

Dölek, İlbey, "Batıda Son Dönemde Yapılan Kristoloji Çalışmaları (Tahlil ve Değerlendirme)", Erciyes Üni. Sosyal Bilimler Ens. Basılmamış Doktora Tezi, Kayseri, 2018, s.184.

Fredriksen, Paula, *From Jesus to Christ: The Origins of the New Testament Images of Jesus*, Yale University Press, 2000.

Gündüz, Şinasi, *Pavlus: Hıristiyanlığın Mimarı*, Ankara Okulu Yay. Ankara, 2004.

Habermas, Gary, "Géza Vermes and the Third Quest for the Historical Jesus: A Review Essay on Jesus in His Jewish Context", *Philosophia Christi* 6(2), 2004, 325-334.

Hagner, Donald A., *The Jewish Reclamation of Jesus, An Analysis and Critique of Modern Jewish Study of Jesus*, Grand Rapids: Academic Books, 1984.

Hooker, Morna D., "Review on The Changing Faces of Jesus", *The Journal of Theological Studies*, S.2 (2), 792-793, Oxford: At The Clarendon Press, 2001.

Hurtado, L. "A Taxonomy of Recent Historical-Jesus Work", *Whose Historical Jesus?* (Ed. William E. Arnal, Michel Desjardins) Wilfrid Laurier University Press, 1997.

Meier, John P., *A Marginal Jew*, , Yale University Press ,Vol.1, 1991.

Moller, Hilde Brokke , *The Vermes Quest: The Significance of Géza Vermes for Jesus Research*, Boomsbury T&T Clark, London 2017.

Powell, Mark Allan, *Jesus as a Figure in History: How Modern Historians View the Man from Galilee*, Louisville: Westminster John Knox Publisher, 1998.

Temiztürk, Halil, "Ölü Deniz El Yazmaları ve Tarihteki Yeri ", *KTÜİFD*, c. 2, s. 1, Bahar/2015, 63 - 87.

Vermes, Géza, *Christian Beginnings From Nazareth to Nicaea* , Yale University Press, 2014.

_____, *The Authentic Gospel of Jesus*, Penguin Books, 2003.

_____, *Ölü Deniz Parşömenleri: Kumran Yazıtları* (Çev. Nurfer Çelebioğlu) Nokta Yay, İstanbul, 2005.

_____, *Providential Accidents: An Autobiography*, Rowman&Littlefield Publishers, America, 1999.

_____, *The Changing Faces of Jesus*, Penguin UK, 2001.

Witherington, Ben, *Jesus Christ: The Third Search for the Jew of A Nazareth*, 1995.